

Venetië, 1 januari 1874

Aan de koele winter hier zou ik gewend moeten zijn; het is immers nog zoveel aangenamer dan de langdurige, koude kaalheid in het noorden. Alle jaren in Europa hebben het verlangen naar Indië niet doen slijten. De zomers in Italië – voor zover ik in staat ben ervan te genieten – verzoenen mij soms met mijn lot, en ook de herfstregens weet ik te verdragen; ze doen me denken aan de westmoesson, het warme, voortdurende geruis, dat benauwt en isoleert maar dat ook een mysterie in zich draagt van geboorte en leven.

De winter verkilt mij tot op het bot; de aanblik van Venetië nu klopt niet met de droom van andere jaargetijden. De paleizen aan het Canal Grande verliezen hun tere tinten, hun parelmoeren glans, hun broze majesteit; ze schrompelen ineen tot menselijkheid onder de dunne laag sneeuw, die hun ornamenten zo vlekkeloos en uitdagend bedekt. Het onsterfelijke Venetië is oud en kleurloos. En het is koud. De kamers zijn nauwelijks warm te stoken met de apparaten die men kachel noemt maar die vrijwel nooit zodanig trekken dat de buik roodgloeiend staat, hoeveel brandstof je er ook instopt. Het zij de Hollandse huizen nagegeven dat hun verwarming uitstekend werkt, als je geld voor kolen hebt. De tegels op vloeren en muren hier, zo koel in de zomer, nemen alle warmte in zich op maar staan die niet weer af, als dat tenminste een natuurkundig juiste omschrijving is. Ik zal er Edu eens naar vragen.

Hij is jarig vandaag. Twintig jaar is hij geworden, een man al. Het is vreemd je eigen kinderen zo volwassen te zien. Steeds weer vergelijk ik hen en hun leven met mijzelf op die leeftijd en probeer ik een antwoord te vinden op de vraag of ik het ondanks alles goed heb gedaan en of zij ondanks alles ge-

lukkiger zijn dan ik toen ik zo oud was als zij. Ik hou zoveel van hen en ik weet dat het onmogelijk is het kwaad en het verdriet uit hun harten te houden. Het werkt zelfs vormend op hun karakter wanneer zij leren zich te weer te stellen in tegenspoed. Zij zijn daartoe in staat en ik vlei mij met de gedachte dat mijn opvoeding hun daarbij behulpzaam is geweest, hoewel ik weet dat de tegenspoed ook door mijn toedoen in hun leven is gekomen. Mijn hart krimpt ineen als ik denk aan al het onrecht dat hun door ons is aangedaan. Hun liefde voor mij en misschien toch ook voor Dekker moet wel bijzonder groot zijn.

Kinderen zijn even weerloos als taai. Zij kunnen niet als volwassenen de bakens verzetten en een nieuw leven beginnen; zij kunnen, als ze klein zijn, hun gevoelens niet onder woorden brengen, zij kunnen niet in hun levensonderhoud voorzien, ze zijn in ieder opzicht afhankelijk van de band met hun ouders. Buiten het ouderlijk huis is er niets, geen warmte, geen geborgenheid, geen zekerheid. Instinctief beseffen ze dat hun liefde voor de ouders levensnoodzakelijk is, want zonder die liefde en wedergegeven liefde is het anker van hun bestaan weg. Kinderen zijn tegen veel kwetsuren bestand. Ouders moeten wel bijzonder onbetrouwbaar en kwaadaardig optreden willen de kinderen de onzekerheid van de eigen vleugels veilig achten. Dat wil echter niet zeggen dat kinderen onkwetsbaar zijn. En mijn kinderen zijn zo gekwetst. Als ik hun zou vertellen hoezeer de armoede van hun jeugd ook door mij bepaald werd, zouden ze protesteren. Nonnie's blauwe ogen zouden fel worden; ze zou mij om de hals vallen en mijn woorden heftig ontkennen. Ze lijkt op haar vader, zowel uiterlijk als innerlijk. In haar heb ik dezelfde onafhankelijke geest bespeurd. Dat maakt mij trots op haar, maar die trots is gemengd met vrees. Men zal haar niet altijd begrijpen en zij op haar beurt zal de mensen misverstaan. Ze kan schitterend tekenen, haar leraren op de academie zijn vol lof. Ze heeft een snelle intelligentie. Edu is trager, maar graaft dieper. Hij heeft haar leren schaken, en nu is ze al zover dat ze de meeste partijen van hem wint, tot ergernis van mijn zoon. Edu kan niet tegen zijn verlies, hij maakt zich dan geweldig kwaad. Hij moet zich beheersen om niet